

Zápis

z obhajoby disertační práce paní **Mgr. et MgA. Terezy Czesany Dvořákové**
konané dne 27. června 2011

téma práce: „**Idea filmové komory. Českomoravské filmové ústředí a kontinuita centralizačních tendencí ve filmovém oboru 30. a 40. let**“

přítomní: doc. PhDr. Ivan Klimeš, doc. Mgr. Petr Szczepanik, Ph. D., doc. PhDr. Vladimír Just, CSc., doc. PhDr. Stanislava Přádná, PhDr. Petra Hanáková, Ph. D., PhDr. Kateřina Svatoňová, Ph. D., doc. PhDr. Ing. Antonie Doležalová, Ph. D., Jan Svoboda, Ph. D.

Předseda komise p. doc. Ivan Klimeš zahájil obhajobu, představil přítomným kandidáta a seznámil komisi s jeho dis. prací.

Kandidátka Tereza Czesany Dvořáková seznámila přítomné se svou disertační prací. Sdělila zejména:

Popsala vývoj celého projektu s tím, že se nejprve chtěla zaměřit na solitérní fenomén instituce Českomoravského filmového ústředí, čímž by navázala na své předchozí výzkumy protektorátní kinematografie. Jejím záměrem tak bylo mimo jiné zdůraznit podobnost československé kinematografie s modely Třetí říše. Pracovala s primárními prameny, které se pokoušela roztřídit a strukturovat. Materiál k práci pocházel především z fondů Národního filmového archivu, ale k rešerši materiálu výrazně přispěl taktéž výzkumný pobyt v Německu, kde probíhala intenzivní práce na srovnání s kinematografií Třetí říše.

Teprve při samotném psaní práce vyplynulo na povrch, že k hlavnímu tématu přibyl ještě druhý určující motiv a to téma vývoje centralizačních tendencí v československé kinematografii od poloviny 30. let. Původně stanovené téma disertační práce se tak muselo omezit a kupříkladu plánované exkurzy ke strukturám Třetí říše byly vypuštěny.

Práce se zabývá konkrétními příčinami a důsledky centralizace českých filmových struktur. Příprava k zestátnění kinematografie tak předcházela očekávatelné změně politické situace. Kandidátka dále zdůraznila konkrétní body centralizačních tendencí (konkrétní nařízení z válečných let, kina jako základní báze pro financování kinematografie – odvádělo se % ze vstupného, koordinovaná dramaturgie, personální obsazení vedoucích postů). Idea centralizované kinematografie byla v Československu přítomna již od období po nástupu zvuku. Kandidátka dále nastínila problematiku periodizace, otázku přelomových let, kdy se pokusila načrtnout ideu, že pro československou kinematografii představoval květen r. 1945 možná méně razantní předěl než únor 1948.

Poté oponenti přednesli závěry svých posudků.

Doc. PhDr. Vladimír Just, CSc. zdůraznil preciznost práce. Byl velmi překvapen kontinuitou tendence k byrokratické centralizaci v hraničních letech 1938, 1945 a 1948. Cesta ke znárodnění nám tak nebyla vnucena, celá situace vyplynula z personální kontinuity zaměstnanců ministerstev aj. úředních orgánů. Oponent zmínil protektorátní časopis Vlajka, kterému byla vlastní stejná poetika, stejná řeč obrazů jako u politicky agitačních periodik poválečné éry. Situaci v kinematografii se pokusil porovnat se situací v českých divadlech. Upozornil na velký rozdíl – kinematografie byla na centralizaci připravena již předcházejícím vývojem, kdežto divadla se stále řídila nařízením z r. 1850. V r. 1945 tak přes noc přestalo

toto staré pravidlo platit. Pan doc. Just došel k závěru, že rok 1945 představoval pro české divadlo naopak daleko větší diskontinuitní předěl, než jiné zlomové roky 1938 nebo 1948. Na závěr uvedl, že práce přesahuje kontextuální rovinu. Upozornil ale na chybějící knižní tituly, jako je např. kniha Lukáše Kašpara Čestí filmaři za protektorátu nebo publikace Stanislava Motla Mraky nad Barrandovem, protože např. k případu Jana Svitáka mohou přinést nový pohled. V práci také postrádal reflexi jednoho z největších pamětníků – Otakara Vávru, neboť to byl právě on, který se definoval jako muž stojící u znárodnění kinematografie. Poté dodal, že práce T. Czesany Dvořákové je velmi objevná, a že ji doporučuje nejen k přijetí, ale také k publikaci.

Druhý oponent doc. Mgr. Petr Szczepanik, PhD. souhlasil s kvalitami práce, které naznačil již p. doc. Just, kladně hodnotil především přístup pokusit se hledat kontinuitu pod známými fakty. Ocenil, že kandidátka u jednotlivých událostí hledala více příčin a více důsledků. Kandidátka v práci ukázala, jak se kumulovala kompetence napříč svazy. Ocenil radikální rozšíření pramenné základny, čímž se odkryl úřední provoz institucí i jejich působení. Ocenil širší typy dat, které sám považuje za velmi důležité. Posudek by měl také vyslovit otázky, proto se kandidátka ptá, jak se činnost centrálních orgánů promítla do dvou existujících výrobních firem hraného filmu (zárodky výrobních skupin byly personálně zakotveny), co znamenaly hrací řady pro provoz kin, do jaké míry k tomu kandidátka našla archivní prameny. Dále by ho zajímalo, zda pátrala po tom, jaká byla situace v jiných zemích (např. Holandsko, Rakousko), a zda nevznikaly nějaké standardizované praktiky (např. hrací řady). Na závěr uvedl, že se jedná o špičkovou práci, která daleko přesahuje náš prostor. Práci T. Czesany Dvořákové doporučuje k přijetí.

Kandidátka Tereza Czesany Dvořáková odpověděla na posudky oponentů.

Poděkovala za jejich připomínky a věcné argumenty, které ji pomohou s tématem dále pracovat. Přiznala, že by práci koncipovala jinak, ale v průběhu bádání a posléze psaní se objevily hned dvě velká témata, která se nakonec pokusila propojit v jedno. Ke knižnímu vydání práce by ráda přidala kontexty z dalších oborů (divadlo aj.). Připustila, že tématu znárodnění se ve své práci věnovala již spíše okrajově. Na otázku, jaká byla situace v zahraničí, odpověděla, že téma Říšské filmové komory není v Německu relevantně zpracováno. Nicméně na základě četby sekundární literatury předpokládá, že situace byla i v dalších okupovaných zemích obdobná, k čemuž podotýká, že je zřejmé, že poněkud jiná situace byla v Polsku a jiná ve Francii. Co se týče otázky na český hrací řád – tento fenomén nepovažuje za přelom, neboť určitý stupeň hierarchizace vždy existoval, tohle téma pro ni není tak důležité. Dále se vyjadřuje k výtce p. doc. Justa a literatuře, která v práci chyběla. Přiznává, že absence publikace Lukáše Kašpara je zcela její osobním důvodem, neboť autor v minulosti plasioval její práci. U publikace Stanislava Motla zase vidí problém v důvěryhodnosti. Poté zmiňuje Filmové studio a jeho kontinuální dramaturgii, neboť v jeho čele stál jeden a týž člověk – Karel Smrž, který v roce 1944 fungoval zcela soliterně, používal hlavičkový papír Filmového studia a razítko Filmového ústředí pro Čechy a Moravu.

Doc. Szczepanik se ptá, zda preferovaná témata nějakým způsobem pronikala z Ústředí do dramaturgických sborů jednotlivých filmových výroben.

Kandidátka odpověděla, že to spíš směřovalo ke kolektivnímu uvažování, byla patrná síla vlivu.

P. doc. Just připojil metodologickou připomínku, že by se při přípravě knižního vydání vyhnul převypravování přílohy. Text by měl víc odkazovat k příloze a méně popisovat. Tím by se práce také výrazně zestručnila.

Diskuse:

Doc. Klimeš nastínil problematiku vlivu poradních sborů na produkci. Poukázal na to, že Filmové poradní sbory nebyly složeny z filmových podnikatelů. Celé toto téma nicméně ještě nebylo důkladně zpracováno.

Doc. Szczepanik zmínil, že do rozhodujících funkcí českého filmového průmyslu přišla v této době nová garda lidí (Miloš Havel byl ještě vlastník, Emil Sirotek již „pouze“ výkonný úředník nastupující generace). Ale nejen noví – např. Julius Schmidt těkal ve vysokých manažerských funkcích již od 30. let. Došlo spíše ke změně profesně sociální.

Kandidátka T. Czesany Dvořáková uvedla, že lidé do rozhodovacích funkcí v korporátních strukturách nepřišli z praxe, byli to úředníci, právníci, nicméně byli vnímáni kladně, jako racionální koordinující prvek.

Doc. Szczepanik k tomu poznamenal, že tam byli zastoupeni především technokraté. Silné podnikatelské osobnosti se dostaly do pozadí, protože již byla potlačena svoboda podnikání.

T. Czesany Dvořáková doplnila, že podnikatelé byli taky pro obsazení postů úředníky, protože si mysleli, že koordinace pomůže, že nastolí určitá pravidla.

Jan Svoboda, Ph. D. se vyjádřil k problematice kontinuity a k otázce filmové a kulturní politiky v demokratickém státě. Zmínil problematiku státního dirigismu v nacistické a později v komunistické podobě. Položil otázku týkající se filmového a vzdělávacího výzkumného systému.

Kandidátka T. Czesany Dvořáková odpověděla, že to souvisí s obrovskou radikální změnou, ke které mělo dojít v posledních měsících války. Snaha o reorganizaci struktury (vč. vzniku vzdělávacího centra, archívu aj.) byla fakticky napůl úspěšná. Koncepty jsou známy, ale k legislativním změnám došlo, ale institucionálně nebyl proces dokončen kvůli konci války. Finanční fond existoval, bylo z něj po válce financováno např. vydání Malého filmového slovníku.

Doc. Just připojil poznámku k postavě Wilhelma Söhnela, který přispěl k odsouzení Vlasty Buriana. Ocenil, že ho kandidátka vidí plastičtěji jako rozporuplnou bytost, což je pro něj velmi důležité, její hodnocení tak není ploché.

Kandidátka k tomu doplňuje, že do knižní podoby práce by chtěla připravit portréty jednotlivých osobností a Söhnel je jednou z ústředních postav, neboť do jisté míry úspěšně udržel ideu českomoravského filmového prostoru.

Jan Svoboda, Ph. D., dále zmínil, že dnes po rozbití struktury státního filmu chybí profesně-koordináční struktura na celostátní úrovni. Česká filmová komora je dnes obecně prospěšnou společností, jedná se o volné liberalistické sdružení profesionálů, což je podle něj pod evropským standardem.

Kandidátka T. Czesany Dvořáková k tomu dodala, že je to důkaz toho, jak se dějiny opakují. Dnes stále čekáme a usilujeme o kinematografický zákon (resp. jeho novelizaci), stejně jako filmaři ve 20. a 30. letech.

Doc. PhDr. Ing. Antonie Doležalová, Ph.D. podotknula, že se jako hospodářská historička dívá na mikrohistorii jinak. Zmínila přínos práce T. Czesany Dvořákové. Ocenila, že se jí podařilo ukázat kontinuitu ve vývoji institucionalizovaných struktur ve filmovém průmyslu, protože to přesně zapadá do centralizačních tendencí v československém průmyslu a společnosti jako takové. Nejde jen o výjimečnou situaci ve filmovém průmyslu. Osobně doc. Doležalová zaměřuje na studium státních rozpočtů, což mimo jiné ukazuje, co vlády podporovaly, jaké měly záměry. Zajímalo by ji, podle jakého klíče byli nominováni lidé do Filmových poradních sborů. Bez souhlasu vlády se do ministerského poradního sboru nikdo nedostal, takže klíč byl pravděpodobně silně stranický. Z pohledu vlády tam byla jasná pravidla. Politické strany si určovaly, kdo tam bude mít jaké zastoupení. Bylo na politické straně, zda tam pošle odborníka nebo svého člena. Zajímalo by ji, jak se změnila struktura z hlediska členů Filmového poradního sboru, příslušníci jakých stran tam byli zastoupeni před válkou, a jaci po válce. Upozorňuje také na paralely s plánovanou ekonomikou. Nejedná se totiž o komunistický model plánování. Kontinuita je tady taky velice zřejmá. Z pohledu makroekonomiky se skutečně ukazuje, že stát začal potlačovat soukromý sektor a začal přerozdělovat stále větší a větší % HDP. V určitých obdobích to bylo 50 – 60% HDP, to je taková přerozdělovací funkce, jakou máme dnes, a vůbec si to s první republikou nespojujeme. Později se ukázalo, že během 20. let došlo k obrovskému propojení bankovníctví, hospodářství a průmyslu. A díky propojenosti, která byla na začátku personální, se tak ukázalo, že je velmi dobré sáhnout si do balíku státních peněz. Nebyla to jen soukromá aktivita filmových profesionálů, byla to aktivita podpořena státem. Bod, kdy to začíná, je nostrifikace – převzetí rakouských firem po r. 1918, které působily v českém prostředí. Banky přebíraly firmy, ale už jim nezbyly peníze na to, aby investovaly. Aby stát udržel firmy, musel investovat. Kontinuita tak jde až k roku 1919. Centralizační tendence československého hospodářství jdou hluboko až k r. 1919. Doc. Doležalová ocenila, že kandidátka zhmotnila důkazy v jedné oblasti a dovedla je k výkladové dokonalosti, čímž potvrdila spoustu hypotéz. Také tím potvrdila její výzkum, který dlouhá léta leží stranou, protože byl označen za revizionistický.

Doc. Klimeš k tomu dodal, že centralizační tendence lze vystopovat již v živnostenském řádu z 19. století.

Doc. Just opět zmínil situaci v divadle, které mělo hlubší tradici (nařízení z r. 1850). Nicméně uvádí, že divadelníci všem oborům záviděli a v tichosti si připravovali revoluci, která byla absolutně radikální. V roce 1945 rázem přestalo existovat tisíce divadelních souborů. Samostatné zbylo jen Národní divadlo. Divadelníci v r. 1945 z vlastní vůle vystartovali, často se zbraní v ruce, zabírat německá divadla. A měli připravený hotový model zestátnění divadel. Do té doby bylo divadlo ve zpoždění oproti všem průmyslovým centralizačním tendencím, o kterých mluvila p. doc. Doležalová.

Divadlo bylo naprosto svobodné, co se týče možností, mohli si dělat, co chtěli. Dekrety v r. 1945 situaci razantně proměnily, ale rok 1948 už není žádný puč. Šlo jen o převzetí moci. Poté ještě dodal, že první přijatý zákon po únoru 1948, byl zákon o divadle, a ne proto, že by si Gottwald myslel, že má divadlo bůhvíjakou moc, ale protože byl zákon připravený, byl hotový už tři roky. R. 1945 představuje zásadní předěl co se týče systému, jedná se o největší historicky známou divadelní konjunkturu. Kontinuita, co do systému, byla téměř 100 let neporušena.

T. Czesany Dvořáková k tomu dodává, že divadlo bylo daleko radikálnější než film, kde kina pro plánovače představovala tvrdé ekonomické jádro připravované centralizace.

Doc. Doležalová doplnila, že to, co ČSR zavedlo r. 1945, nebyl strukturálně komunistický model, ale nacistický model. Úředníci byli na tento systém zvyklí a ovládali ho.

Doc. Szczepanik k tomu dodal, že by bylo velmi zajímavé srovnat film s gramofonovým průmyslem. Za protektorátu existovaly dvě firmy (ESTA, ULTRAFON) – nacionalizovalo se celé odvětví, a později v dekretu byl gramofonový průmysl brán společně s filmem.

Doc. Doležalová na tuto poznámku reaguje a zmiňuje, že tento fakt dokládá také snaha o autorský zákon – filmaři spolu se zástupci gramofonového průmyslu chtěli protlačit přijetí autorského zákona.

Vyhlášení výsledků tajného hlasování:
Komise navrhla udělit titul doktor (PhD.)

Zapsala: Magda Španihelová

Podpis předsedy komise: